

ПРОЯВИ ЕКОЦИДУ В СУЧАСНІЙ ВІЙНІ В УКРАЇНІ

Маркіна Л. М.¹, Громова І. Ю.¹, Печений В. Л.¹, Шевченко О. Є.²

¹Державна екологічна академія післядипломної освіти та управління

²Національний транспортний університет
alex05kartoxa@gmail.com

У даній статті розглядаються найбільш резонансні прояви екоциду, учинених російською стороною, паралельно акцентується увага на досвіді України в умовах повномасштабної війни. Аналізуються концептуальні підходи до визначення вище згаданого явища, а також визначення його ознак, запропонованих українською та закордонною спільнотами. Висвітлюються випадки, які демонструють руйнівний вплив на українські екосистеми, зокрема наслідки цілеспрямованого знищення життєвих умов українців. Підкреслюється необхідність розширення юридичних рамок міжнародного права для офіційного визнання екоциду як складової частини геноциду. Дослідження спрямоване на підтримку розроблення нових стандартів захисту довкілля та національних спільнот.

Ключові слова: геноцид, екоцид, міжнародне право, війна, екосистема, умисне знищення, катастрофи, захист націй, сучасні конфлікти.

This article examines the most resonant manifestations of ecocide committed by the Russian side, with a parallel focus on Ukraine's experience in the context of a full-scale war. The author analyses the conceptual approaches to the definition of the above-mentioned phenomenon, as well as the definition of its features proposed by the Ukrainian and foreign communities. Cases demonstrating the devastating impact on Ukrainian ecosystems, in particular, the consequences of the deliberate destruction of the living conditions of Ukrainians, are highlighted. The need to expand the legal framework of international law to officially recognize ecocide as an integral part of genocide is emphasized. The study aims to support

the development of new standards for the protection of the environment and national communities.

Keywords: genocide, ecocide, international law, Ukraine, war, ecosystem, deliberate destruction, disasters, defense of nations, modern conflicts.

Постановка проблеми

Геноцид – це часткове або повне знищення національної, етнічної, расової чи релігійної групи з умисним характером спрямування. Описуючи багаточисленні вбивства, учинені нацистами й комуністами під час Голокосту, у 1944 році юрист Рафаель Лемкін сформував й увів дане поняття в наукову термінологію [1]. Його класичне визначення, зафіксоване в Конвенції ООН «Про попередження злочину геноциду та покарання за нього» (1948 р.), наголошує на чітких діях, спрямованих на фізичне або психічне винищення певної групи.

Сучасні дослідження розширюють це визначення, включаючи таке поняття, як екоцид. Екоцид – це умисне знищення природного середовища, що зменшує шанси чи повністю унеможливає проживання виокремленої за чіткими ознаками частини населення на приналежній їй території [2]. Дане поняття проявляється в отруєнні та подальшому винищенні природних, водних і земельних ресурсів, які зрештою впливають на здоров'я, примітивні засоби існування та культурну ідентичність місцевої групи. Прикладом є використання військовими угрупованнями США хімічних агентів під час війни у В'єтнамі, де знищення отруйними речовинами унікальної флори та фауни тропічних лісів азійського народу пере-

творило раніше квітучу життєву територію на непридатну для проживання місцевого населення.

З відносно недавнього часу (з 1970-х років) поняття – «екоцид» стало частиною світової наукової термінології, а згодом – екологічним аспектом ширшого за розумінням «геноциду». Ця концепція набула популярності у світовій науці в останні десятиліття завдяки працям Поля Шандора і Даян Глені. Деякі дослідники навіть вважають, що екоцид має бути включений до міжнародного права як злочин проти людства, який вже стає на один рівень з геноцидом.

Наприклад, Бенджамін Вітес у своїх роботах зазначає: навмисне отруєння водних ресурсів, вирубка лісів або знищення ґрунтів з метою позбавлення населення можливості виживання є не менш руйнівним, ніж пряме насильство.

Одним із прикладів екоциду, що привернув увагу міжнародної спільноти, є застосування дефоліантів у В'єтнамі під час воєнного конфлікту, розпочатим США. Армія Сполучених Штатів використовувала хімічну речовину «Agent Orange» для знищення джунглів, де переховувалися в'єтнамські партизани. Це призвело до руйнування природних екосистем, знищення посівів і серйозних проблем зі здоров'ям у місцевого населення, що можна трактувати як спробу знищення цілого народу через їхні екологічні умови проживання. На думку дослідника Адама Джонса, подібні дії є способом геноциду, спрямованого на поступове знищення етнічно-національної групи через знищення навколишнього середовища.

В Україні цей термін став як ніколи актуальним після повномасштабного вторгнення росії у 2022 році на територію нашої держави. Зокрема, через 100% руйнування міст, таких як: Бахмут, Соледар, Мар'їнка, Волноваха, Рубіжне й велику кількість інших міст; та прилеглих екосистем: лісової, степової та інших; що є фактичним підтвердженням систематичного знищення природного й урбаністичного середовища, мирного населення.

Актуальність даної теми та останніх публікацій

Росія використовує не лише військові методи, але й залучає цілеспрямоване знищення життє-

во важливої інфраструктури, завдає шкоди довкіллю та загрожує умовам існування українського народу, що вже можна кваліфікувати як вираження геноцидної політики через екоцид. Ось кілька ключових аспектів, які обґрунтовують актуальність дослідження цієї теми:

Екологічна шкода та довгострокові наслідки. Пошкодження індустріальних об'єктів, таких як: нафтові сховища та хімічні заводи, завдали шкоди природним об'єктам, отруїли водойми з повітрям, що негативно позначилося на здоров'ї населення і, до того ж, створило загрозу для довкілля (з 24.02.2022 – на початок 2024 року): знищена техніка окупанта вже конвертувалася в понад 859 тисяч тонн відходів, що виробили більш ніж 83 тисяч тонн вуглекислого газу – елементу атмосфери. У водні об'єкти України потрапило понад 36 205 тонн сторонніх складових військової техніки з різними неорганічними матеріалами та ще 1600 тонн забруднювальних речовин. Усе це становить загрозу для водної флори та фауни, а, також, для здоров'я людини. Проте справжніх «апогеем» екоциду в Україні став підлив дамби Каховської ГЕС 06.06.2023, зазначену в розділі «виклад основного матеріалу» – детальному огляді природних катастроф, учинених росіянами. Аналізуючи ситуацію щодо лісового масиву, можна зробити висновок, що на окупованих і деокупованих територіях через них очевидно переміщують важке військове обладнання, там же знаходяться військові частини та ведуться активні бойові дії. За даними Державного агентства лісових ресурсів України у 2022 році фактично 70% від площі всіх пожеж зареєстровано у 25-кілометровій буферній зоні, у 2023 році – 45%. Кількість і площа ландшафтних пожеж збільшуються відносно відстані до лінії фронту. Так у 2023 році щільність пожеж у 5-кілометровій буферній зоні була в 49 разів вищою порівняно із значенням щільності пожеж на решті території України, у 10-кілометровій зоні – у 10,5 разів, а у 20-кілометровій зоні – майже вдвічі. Також, у 2023 році порівняно з 2022 роком збільшилася щільність пожеж і кількість загорань ландшафтів, що свідчить про підвищення інтенсивності бойових дій (у 2–5 разів залежно від відстані до лінії фронту), зазначених в таблиці 1 [3].

Однак навіть та частина сільського господарства, звільненого від окупації, усе одно за-

Таблиця 1

Щільність пожеж і кількість загорань ландшафтів*

Buffer from frontline, кт (Буфер від передової, кт)	% from the Ukraine' territory (% від території України)		Fire density 1000 (Щільність вогню 1000)		Flamability 1000 (Горючість 1000)	
	2022	2023	2022	2023	2022	2023
5	16,1	1,5	0,333	0,687	25,84	39,7
10	22,9	2,8	0,033	0,147	3,63	15,4
15	27,2	4,2	0,011	0,053	1,38	3,7
20	30,4	5,5	0,006	0,023	0,84	3,0
25	32,7	6,9	0,004	0,022	0,56	4,9
30	34,6	8,2	0,003	0,013	0,16	1,9
35	36,5	9,5	0,002	0,011	0,28	1,4
40	38,2	10,8	0,001	0,011	0,10	1,2
45	39,9	12,2	0,002	0,006	0,21	1,0
50	41,5	13,4	0,002	0,005	0,12	0,7
Rest of the territory (Решта території)	58,5	86,6	0,058	0,014	3,63	1,6

* Direct impact Density of fires (Прямий вплив. Щільність пожеж)

лишається непридатною для користування та проведення детального аналізу багаточисленних злочинів російських військових, оскільки вона потребує розмінування, яке може тривати десятиріччями. Паралельні постійні обстріли з боку росіян призводять до багатьох пожеж та як наслідок - шкідливих викидів в атмосферу, до прикладу: загальне число шкідливих викидів в атмосферне повітря з початку повномасштабної війни становить 67.532.788 тонн [4]. Така кількість новоутвореного вуглекислого газу призводить до забруднення повітря та проблем з дихальною, серцево-судинною системами в усього населення; сприяє глобальному потеплінню та зміні екосистем. І це проблеми не лише України, а й усієї світової спільноти, адже докіль не має кордонів. Наслідки екологічних злочинів, які росіяни чинять в Україні, з часом відчуватимуться і на інших континентах. Екоцид, як вираження геноциду, є особливо актуальним у цьому контексті, адже руйнування екосистем позбавляє українців умов для нормального життя на їхній рідній землі, спричиняючи загрозу майбутнім поколінням.

Концепція екоциду є важливою для розуміння сучасного геноциду, адже знищення певної групи людей може відбуватися як через пряме

фізичне винищення, так і через умови, що унеможливають її існування на історично важливій для культурної ідентичності території. Саме тому у сучасному глобальному суспільстві важливо переглянути підходи до класифікації воєнних злочинів та злочинів проти людяності з урахуванням масштабної шкоди, яка завдається не лише населенню, а й природі.

Виклад основного матеріалу. Геноцид та екоцид як способи стирання генетичної пам'яті народу

Серед українських науковців, що аналізують геноцид з різних сторін, зокрема через поняття екоциду, є Володимир В'ятрович, Георгій Касьянов і Станіслав Кульчицький. Вони розглядають не лише фізичне винищення, але й руйнування природного середовища, інфраструктури, культури й ідентичності народу як новітніх форм геноциду.

1. Першим задокументованим проявом екоциду проти українців було руйнування природних ресурсів та аграрної інфраструктури у 1921 році. Масове вилучення продовольства з усіх сіл, та-

кож міст, радянськими військовими підрозділами, так званими продзагонами, створювало передумови для катастрофічної ситуації в регіонах, де наші співвітчизники втрачали можливість не лише годувати свої родини, але й готуватися до майбутніх врожаїв. Вилучення насіння, яке використовувалося для наступного циклу сівби, означало, що селяни втрачали можливість самостійно вирощувати нові культури, а тому залежність від центральної влади різко зростала.

Вплив таких дій не обмежувався лише людським фактором, адже раптове припинення нормальної сільськогосподарської діяльності, також, спричинило значну деградацію ґрунтів та втрату біорізноманіття. Рівень родючості українських земель різко впав через нераціональне використання ресурсів і втрату традиційних знань в управлінні земельними ресурсами, які зберігалися в українських громадах століттями. Цей екоцид мав довгострокові наслідки для екологічної стійкості регіону, зруйнувавши природні цикли вирощування та заготівлі харчів. Втрата природних ресурсів стала ще одним ударом по українському народові, виснаженому війнами та революціями.

2. З початком повномасштабного вторгнення росії до України 24.02.2022, українське населення спостерігає неймовірно велику кількість воєнних злочинів з боку російських найманців та військовослужбовців, більшу частину з яких можна класифікувати як прояви екоциду. Масштабні руйнування інфраструктури, в тому числі електростанцій, водо- та газопостачання, а також руйнування екологічно важливих територій в Україні, створили критичні умови для виживання українського населення. Науковці, зокрема Касьянов, зазначають, що вище зазначені поняття проявляються через масові бомбардування, обстріли та спроби перетворити територію України на непридатну для життя. Нижче згадаємо найбільші за наслідками трагічні події, скоєні росіянами.

Підриг дамби Каховської ГЕС 6 червня 2023 року – це найбільша техногенна катастрофа в Україні після вибуху на Чорнобильській АЕС. Вплив даного екозлочину найбільше зашкодив саме водним екосистемам. За словами голови держкомпанії «Укргідроенерго» Сироти І. (дане висловлювання схарактеризоване в джере-

лі №16, інших підтверджень не знайдено) через даний терористичний акт росіян стався значний витік турбінного мастила електростанції у річку Дніпро. «Екологічна катастрофа буде, тому що масло, яке було в турбінах, попало в річку. Об'єм може бути від 150 до 450 тонн, і ми не знаємо, розгерметизувалися трансформатори чи ні». За його словами «пізніше буде зрозуміло, що сталося з екологією в нижній частині Херсонської області» [5]. Команда «Let's do it Ukraine» за підтримки УкрНЦЕМ (Українського наукового центру екології моря) протягом минулого року провела три екологічні місії з метою дослідження наслідків впливу Каховської катастрофи на водні об'єкти. Відтак, здійснили відбір проб води у водоймах, колодязях, свердловинах, а, також, проби донних відкладів з річки Дніпро, затоплених територій та Дніпровсько-Бузького лиману. Отримані результати з Дніпра поблизу Херсона, Дніпровсько-Бузького лиману, Чорного моря поблизу Очакова та Одеської затоки показали однакову структуру забруднення. На всіх цих станціях вміст нафтопродуктів, токсичних металів: цинку, кадмію, миш'яку та хлорорганічних сполук перевищував гранично допустимі концентрації. Зазначені метали є токсичними для багатьох видів водних організмів, особливо за високої концентрації. Вони можуть впливати на репродуктивні, ростові та інші біологічні процеси у морських організмів. Навіть якщо окремі види можуть витримувати високі рівні міді та цинку, ці метали можуть накопичуватися в ланцюгу харчування, що призводить до ще більших концентрацій в організмах, які знаходяться на верхніх рівнях харчового ланцюга, таких як морські ссавці або люди. Населення ж, а саме 700 тисяч людей, що проживає біля постраждалої території та споживає морепродукти або п'є воду, що містить високі рівні міді або цинку, може зазнати проблем зі здоров'ям, зокрема проблеми з печінкою, серцем, нирками чи нервовою системою. Єдиним шляхом забезпечення населення безпечною водою є перехід на підземні джерела, оскільки регіон має значні ресурси підземних вод. Однак, на жаль, Херсонська область має найменше забезпечення експлуатаційних запасів підземних вод серед інших українських регіонів – лише 11,12%. Даний показник показує складність учиненої росіянами ситуації, наслідками якої можуть стати епіде-

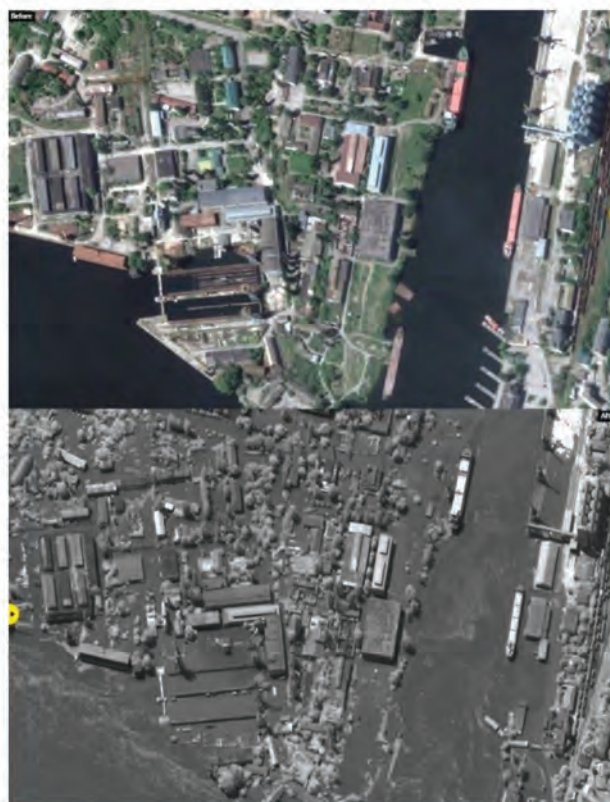

Рисунок 1. Наслідки руйнування
(перший тиждень після техногенної катастрофи) [7]

мії кишкових інфекцій та вірусних захворювань через підтоплення та забруднення води на відповідних територіях (у селищах низький рівень каналізаційних систем, ризик спалаху епідемій є дуже великим) [6].

Вперше про забруднення Сейму на Чернігівщині стало відомо 26 серпня 2024 року. В річці масово гинула риба, а сама вода стала темного кольору. У воді виявили перевищення вмісту амонію та критично низький рівень кисню. 28 серпня забруднена вода з річки Сейм вже дійшла до Десни поблизу села Велике Устя, що у Сосяницькій громаді. 9 вересня мертва риба з'явилася у Десні в межах Чернігова. Після цього за два дні з річки в межах міста зібрали сім тонн такої ж риби. За результатами проб води у річках Сейм та Десна, що відбирали 10 вересня, зафіксували забруднення органічного характеру. Воно, як повідомляло Міндовкілля України, 14 серпня потрапило у річку Сейм із цукрового заводу в селищі Тьоткіно Курської області рф. Станом на 11 вересня сума збитків довкіллю через забруднення річок Сейм та Десна (в межах Чернігівської та

Сумської областей) склала понад 405 мільйонів гривень. На 22 вересня, за інформацією того ж Міндовкілля, вода в Десні посвітлішала, з'являються живі водні біоресурси. На дні осад темного кольору, неприємний запах та замору риби не спостерігають. За інформацією Державної екологічної інспекції (станом на 25 вересня) сума збитків, завдана довкіллю внаслідок першого забруднення води, становить понад 338 мільйонів гривень. Загалом з 26 серпня по 24 вересня з річок Сейм та Десна на Чернігівщині зібрали понад 28 тонн мертвої риби [8].

Окремо зазначимо, що 11 листопада 2024 з'явилася інформація щодо пошкодження армією рф Курахівського водосховища, яке вона активно бомбардувала протягом останніх трьох місяців. Нижче за течією від пошкодженої тернівської греблі прибуває вода. Наразі підтоплення будинків не фіксують, однак через постійні обстріли російських військових оглянути гідротехнічну споруду не вдається. Джерело: Курахівська дамба – росіяни підірвали її, які наслідки – Україна).

Рисунок 2. Вирізки з новин за участі вище згаданого колаборанта

Російські війська пересікли межі селища Асканія-Нова в першій половині жовтня 2022 року, а в другій – окупували більшу частину дендрологічного парку. Незабаром ті ж угруповання заборонили працівникам заходити на територію парку, унеможливаючи роботу науково-дослідницького персоналу щодо контролю й турботи флори з фауною. У 2023 російська адміністрація призначила директором захопленого біосферного заповідника «Асканія-Нова» Дмитра Мещерякова, який виявився колишнім співробітником СБУ [9]. Того ж року Мещеряков заявив про початок процесу переведення заповідника у федеральну власність росії, що поклало початок незаконним обмінам тварин між лівобережжям Херсонщини та окупованим Кримом. 1 грудня 2023 року псевдоочільник повідомив про «обмін» тваринами зоопарку «Асканія-Нова» з природним біосферним заповідником «Ростовський» та Асоціацією зі збереження й відновлення рідкісних і зникаючих видів тварин «Жива природа степу» з Ростова-на-Дону. Тоді вивезли сімох копитних: пару коней Пржевальського, бізонів, зебр виду Чапмана та оленя Давида. Загалом із заповідника вивезли близько 20 копитних.

Необхідним є зазначення даних щодо інших видів руйнації в заповіднику: станом на 1 липня 2024 року в різних зонах заповідника сталось 69 пожеж, які за даними дистанційного моніторингу вразило (спалило) 7109 гектарів території.

Більш деталізовані дані наведені в «табл. 2». За твердженнями ж окупаційних владних структур, тварини не постраждали, однак після пожежі на території знайшли розкладені тіла близько 150 сайгаків (найбільшого за численністю виду копитних у заповіднику «Асканія-Нова»). Виявилось, що вони загинули ще до вибуху. Ветеринари, які проводили огляд припускають: тварини померли від інфекційного захворювання бродзот, який став новизною в даному природничому середовищі. Водночас у серпні цього року кримська редакція російського телеканалу «Россия 1» заявила про подвійне збільшення поголів'я червонокнижних тварин у захопленому заповіднику, причиною якого, нібито, є забезпечення чіткого догляду з боку російської сторони. Однак, натомість, спостерігається лише знищення біосфери «Асканія-Нова», підтвердженням якого є оприлюднена оцінка збитків у розмірі понад 600 мільярдів гривень.

3. 19 листопада 2024 р. правитель росії володимир путін видав новий указ, яким затвердив оновлену ядерну доктрину рф. Причиною таких дій з боку влади агресора став дозвіл Білого дому щодо атак Україною вглиб рф. Умовою застосування ядерної зброї названо «старт балістичних ракет», про що повідомляють пропагандистські російські ЗМІ, серед яких: «РИА Новости», «ТАСС», «Новая газета Европа». Згідно з підписаним путіним документом, начебто «агресія»

**Зведена інформація про пожежі в Біосферному заповіднику
«Асканія-Нова» (лютий 2022 р. – вересень 2023 р.) [10]**

№, з/п	Дата	Осередки займань / згарища (п)	Площа (га)	Тип земель / угідь
1	29.07.2022	1	2,08	населений пункт (колишня забудова)
2	10.08.2022	1	577,39	агроценоз (забур'янені перелоги)
		2	455,62	
		3	288,9	
3	18.08.2022	1	49,34	заповідний степ
			4,4	агроценоз (рілля)
4	25.08.2022	1	18,76	агроценоз
			3,1	населений пункт (залишки господарської інфраструктури)
5	01.11.2022	1	35,25	агроценоз (багаторічні перелоги)
6	17.03.2023	1	23,03	заповідний степ
7	22.08.2023	1	344,53	заповідний степ
8	01.09.2023	1	1791,72	заповідний степ
9	10.09.2023	1	51,76	агроценоз (рілля)
10	14.09.2023	1	137,61	агроценоз (рілля)
11	16.09.2023	1	10,51	населений пункт (залишки господарської інфраструктури)
12		2	55,5	агроценоз (рілля)
13		3	47,93	агроценоз (рілля)
14	17.09.2023	1	112,83	агроценоз (рілля)
		2	1,41	агроценоз (рілля)
15	18.09.2023	1	69,1	агроценоз (рілля)
			11,55	агроценоз (лісосмуга)
16		2	74,51	агроценоз (рілля)
17	19.09.2023	1	78,29	агроценоз (рілля)
18	21.09.2023	1	74,03	агроценоз (рілля)
19		2	62,89	
20		3	65,59	
21	22.09.2023	1	82,59	агроценоз (рілля)
22	26.09.2023	1	321,06	агроценоз (рілля)
23	27.09.2023	1	15,63	населений пункт (господарська інфраструктура)
Всього			4866,91	

проти РФ та її союзників з боку неядерної країни, однак за підтримки ядерної держави буде розглянута як спільний напад [11].

Також у зазначеному документі зазначається, що російська сторона може застосувати ядерну

зброю в разі «критичної загрози» суверенітету і своїй територіальній цілісності й Білорусії. Згідно з доктриною, рішення про застосування ядерної зброї має приймати сам лідер Кремля. Крім того, там висловлюється впевненість про «готовність

і рішучість рф застосувати ядерну зброю, яка забезпечуватиме ядерне стримування». Прессекретар володимира путіна дмитро пєсков вже заявив, що «використання західних неядерних ракет ЗС України проти рф за новою доктриною може спричинити ядерну відповідь».

Чому це важливо? Варто зазначити, що про розширення російської доктрини ядерного стримування путін заявив ще 25 вересня. Тоді глава Кремля заявив про ймовірність ядерної відповіді при «достовірній інформації про старт у бік росії засобів повітряно-космічного нападу», з уточненням, що «літаки стратегічної і тактичної авіації, крилаті ракети, безпілотики, гіперзвукові та інші літальні апарати». Після цієї заяви українські безпілотики щонайменше кілька разів атакували росію. Наслідком атаки стали багаточисельні питання від росЗМІ про відповідь рф на ці атаки (зокрема, на тлі розмов про зміну ядерної доктрини росії), спрямованими до пєскова; на що він відповів: «не потрібно надмірно апелювати до цього документа». Принагідно, що з початку повномасштабного вторгнення російська влада багато разів оголошувала різні «червоні лінії», порушення яких нібито призведе до відповіді ядерною зброєю. «Червоні лінії» в різний час стосувалися танків Леопард, західних ракет, винищувачів F-16 та іншого. Україна багаторазово переходила ці так звані «червоні лінії» Кремля. Але навіть захід українських військ на територію Росії та утримування під контролем ЗСУ десятків російських населених пунктів не призвели до якоїсь принципово нової реакції Кремля у відповідь на такі дії.

Наслідки. Однак вже через невеликий проміжок часу, а саме 21.11.2024, російський диктатор володимир путін показав свою, так би мовити, рішучість; організувавши запуск ракети «орешнік» по місту Дніпро [12], здійснений інертними або несправжніми боеголовками, які мають значну кінетичну енергію через свою швидкість, але не містять вибухових речовин – це є однією з ознак того, що ракета була розроблена для ядерного, а не звичайного застосування. Крім того, росія повідомила США про удар за 30 хвилин до його здійснення каналами зв'язку, призначеними для зменшення ядерного ризику, хоча американська

сторона й знала про певну загрозу ще напередодні. Метою даної операції рф була спроба переконати Україну та її західних партнерів у можливості ескалації путіна або всередині України, або безпосередньо атакувати країни НАТО, про що і йдеться в матеріалах The Economist. Видання зазначає, що ці погрози «слід сприймати серйозно, але не завжди буквально». За словами західних чиновників, наприкінці 2022 року Путін дійсно розглядав можливість застосування ядерної зброї, але його армія тоді відступала. Американські та європейські розвідні групи стверджують: російська влада й надалі рішуче налаштована уникати відкритого військового зіткнення з НАТО, адже удар по території однієї з країн Альянсу, швидше за все, призведе до застосування п'ятої статті НАТО про взаємну оборону [13].

4. Україна – одна з найбільших країн-експортер зерна у світі, але повномасштабне вторгнення росії у 2022 році поставило під загрозу продовольчу безпеку та закупівельний потенціал не тільки України, а й інших держав [14].

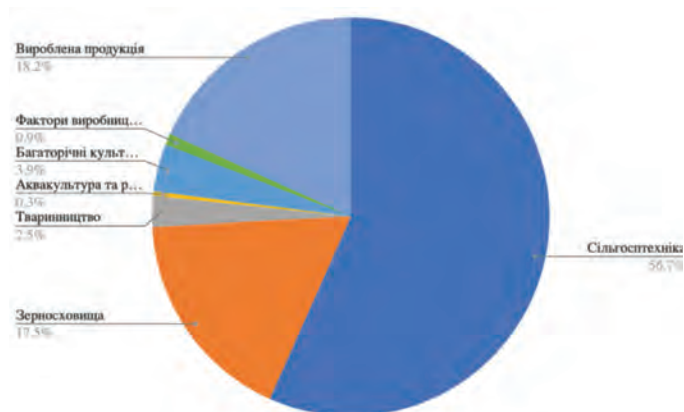
Блокований експорт і криза поточної посівної кампанії призвели до різкого зростання цін на світовому ринку, створюючи не лише ризики підризу діяльності агропродовольчого сектору України та національної економіки в цілому, але і передумови для голоду сотень мільйонів людей з інших континентів. Адже, у сучасних реаліях Україна починає відігравати все більшу роль на світовому аграрному ринку; до прикладу: всього два десятиліття тому експорт українського зерна був спроможний нагодувати 40 мільйонів людей, сьогодні ж – понад 400 мільйонів. У 2019-2021 роках на нашу країну припадало майже 10% світового експорту пшениці, 15% експорту кукурудзи, 15% ячменю та майже 50% соняшникової олії.

Внутрішній погляд на сільське господарство припадає близько 20% ВВП (із врахуванням суміжних галузей на ланцюгу створення доданої вартості) України і більше 40% загальних доходів від експорту. Крім того, первинний сектор є досить важливим з точки зору ВВП і зайнятості, оскільки близько 15% населення держави зайнято саме в СГ, а сільськогосподарські виробники забезпечують місцеве населення майже 100%-м споживанням їхньої продукції: різних зернових культур, овочів і не менше 80% споживання м'я-

са. З огляду на величезний потенціал сільськогосподарського виробництва України, війна серйозно впливає не тільки на глобальну, а й на внутрішню продовольчу безпеку [15].

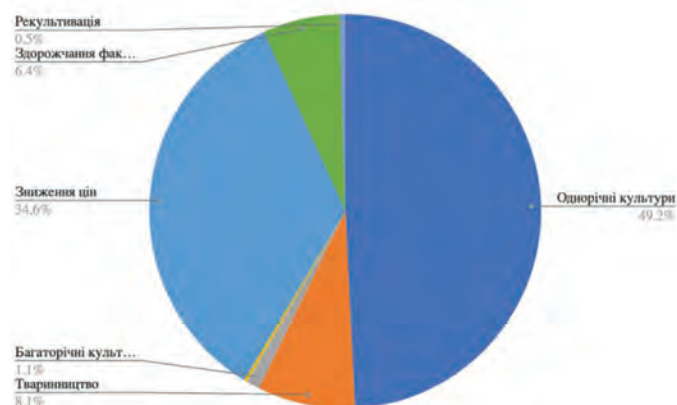
Наслідки вторгнення рф в Україну для аграрного сектору. Загальна вартість знищених активів становить 10,3 мільярда доларів. Втрати, що включають недоотриманий дохід виробників сільськогосподарської продукції та збільшення собівартості самого продукту склали 69,8 мільярдів доларів. Усі фінансові потреби щодо реконструкції та відновленні протягом наступних 10 років оцінюють в 56 мільярдів доларів США. Пріоритетні потреби на 2024 рік становлять 435 мільйонів доларів США, більшість із яких вже забезпечено спонсорським фінансуванням.

Сільськогосподарські збитки. Даний показник являє собою грошову вартість фізичних активів, пошкоджених або знищених через вторгнення рф. За два роки після вторгнення загальні збитки становлять 10,3 мільярда доларів, що на 18% більше, ніж у попередньому році. Відносно помірні темпи цього зростання можна пояснити тим, що значна частина активів у регіонах, де тривають наземні битви, вже була знищена в перший рік вторгнення. До трійки регіонів, що зазнали найбільших збитків, входять Запорізька, Херсонська та Луганська області, на які разом припадає 65% від загальних збитків.

Непрямі втрати. Окрім збитків через пошкодження та знищення фізичних активів, українські виробники с/г продукції стикаються з непрямыми втратами, спричиненими недоотриманням доходів з причин зменшення ефективності виробництва, зниженням цін і відповідним підвищенням собівартості продукції. На відміну

від збитків, які локалізуються на постраждалих від військових дій територіях, непрямих втрат зазнають аграрії по всій Україні. Загальні оцінені непрямі втрати становлять 69,8 мільярда доларів, що включає прогнозовані збитки для кількох основних категорій, які поширюються на 2024 календарний рік.

Потреби у реконструкції та відновленні. З огляду на масштаби збитків і втрат, яких зазнали вітчизняні сільгоспвиробники, повне відновлення потенціалу галузей первинного сектору потребує значних ресурсів. Виділяють дві великі категорії потреб, а саме: у реконструкції та відновленні. Потреби у першому пункті спрямовані на заміну пошкоджених активів; тоді як потреби у другому відображають ресурси, потрібні для відновлення сектору шляхом вирішення проблем, з якими стикаються виробники під час робіт; разом із підвищенням екологічності (sustainability) виробництва та його розвитку, із врахуванням доданої вартості та підтримку інституцій. Потреби оцінюються на період 10 років, при цьому особлива увага приділялася пріоритетним потребам на 2024 рік. Цю оцінку отримують, консультуючись з Міністерством аграрної політики та продовольства України (МАПП), іншими міністерствами, а також статистики виділеної донорської підтримки для сільського господарства України на визначений календарний рік. Загальні потреби у реконструкції та відновленні оцінюються в 56,1 мільярди доларів США [15].

Другорядна проблема. Після повномасштабного вторгнення росії українські порти у Чорному морі були заблоковані; через що наша держава, яка є однією з лідерок за кількісним показником експорту зерна, була змушена шукати альтер-

нативні шляхи (методи) постачання продукції, зокрема через Польщу або Румунію. Протягом 2022-го року саме ці стратегічні партнери спільно сприяли експорту зернових з України. Однак, додаткова пропозиція продукції сектору на їхніх ринках спричинила тиск на фермерів, через що у Польщі та Румунії відбувалися місцеві протести проти урядів. Ускладнюючою обставиною стала нездатність вищезазначених країн конкурувати з українською продукцією, цінова політика виробників якої є набагато демократичнішою ніж у конкурентів на європейському ринку. Саме тому розблокування кордону для вивезення українського зерна може вимагати кропіткої дипломатичної роботи та пошуку компромісних рішень між країнами. Деякі можливі шляхи вирішення цього питання можуть включати такі моменти, як: дипломатичні переговори (пошук компромісу й укладення відповідних угод між країнами таким способом може допомогти вирішити конфлікт та у підсумку – розблокувати кордон); торгівельні угоди (враховують інтереси обох сторін, що стимулюватиме відновлення експорту зерна); міжнародні посередники чи організації (залучення таких комунікативних елементів може допомогти обом сторонам знайти спільний шлях вирішення конфлікту) та їх відповідна підтримка (наприклад, звернення до Всесвітньої торгівельної організації (ВТО) додатково сприятиме вирішенню торгівельних непорозумінь); економічні заходи (використання економічних стимулів або санкцій може змусити країни переглянути свою позицію щодо відкриття кордонів для вивезення українського зерна).

Шляхи вирішення ситуації. Крім вище згаданих прикладів вирішення проблеми експорту української продукції первинного сектору, підприємствам обох сторін можна запропонувати диверсифікацію виробництва, а саме: створити цех з перероблення зерна на борошно, що в подальшому може дати можливість до подальшого розширення та створення виробництва хлібопекарських виробів тощо.

Також, є можливість виробництва корму для тварин, що дозволить забезпечити Україну додатковим м'ясом і в свою чергу допоможе розвитку тваринництва.

Проте і ці методи вирішення головного питан-

ня може вимагати складних і тривалих зусиль від усіх залучених [16].

Однак, не дивлячись на складнощі експорту продукції аграрного сектору (рис. 3), наступна інфографіка показує хоч не дуже яскраві, проте позитивні цифри й тенденції. Адже, до прикладу, у січні-вересні 2024-го року Україна експортувала 53,95 млн тонн аграрної продукції, з якої найбільші показники належать кукурудзі – 21,82 млн тонн і пшениці – 16,33 млн тонн. Також за цей період було продано 4,47 млн тонн соняшникової олії, 3,48 млн тонн шроту, 2,86 млн тонн ріпаку, 2,69 млн тонн ячменю, 1,88 млн тонн соєвих бобів, 0,25 млн тонн соєвої олії та 0,17 млн тонн соняшникового насіння. Через порти в січні було вивезено 5,5 млн тонн зернових, у лютому – 6,4 млн тонн, у березні – 6,1 млн тонн, у квітні – 6,4 млн тонн, у травні – 5,9 млн тонн, а у червні-вересні – трохи більше 4 млн тонн щомісяця. Обсяги перевезень автомобільним транспортом цього року становили максимум 153,7 тис. тонн у лютому. Пік перевезень залізницею припав на перший квартал року [14].

Рисунок 3. Складнощі експорту продукції аграрного сектору України у січні-вересні 2024-го року

Висновки

Сучасне розуміння геноциду розширюється, включаючи і екоцид як форму знищення національних і культурних спільнот через руйнування природного та міського середовища. В українському контексті дії росії демонструють ці прояви: знищенні міста чи руйнація, учинені окупантами, що призвели до відмирання цілих екосистем. Це підтверджує потребу в правовому визнанні та регулюванні даного явища як форми геноциду. Подальші дослідження є важливими для міжнародного права, адже вони можуть стати основою для нових стандартів захисту людства й довкілля, подібних за обсягом й наслідками майбутніх конфліктів в інших регіонах чи цілих континентах.

Список використаних джерел

1. Larysa Bilous. Lemkin, Rafael. Internet Encyclopedia of Ukraine. 2023.
2. Вереша Р. В., Кучинська О. П., Ковтун О. М. Екоцид у національному та міжнародному праві: сучасні виклики та перспективи нормативно-правового регулювання. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Ужгород, 2023. Випуск 78: частина 2. С. 154-156.
3. Результати досліджень щодо ситуації із лісовими та іншими ландшафтними пожежами за період ведення бойових дій в Україні | Державне агентство лісових ресурсів України (опубліковано 06 лютого 2024 року о 13:59).
4. Мархель Юлія, Кошуба Анастасія, Поливач Марина. URL: Два роки екоциду: що вже накоїли росіяни в Україні та чим це загрожує українцям і світу? – Рубрика. Дата публікації: 23 лютого 2024.
5. Михайліченко Т. О., Нога П. П., Салашна А. В. Правове регулювання епідемічної безпеки в умовах війна та поствоєнного відновлення. Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України, Харків, 2023. С. 122.
6. 291275 - Текст статті - 673101-1-10-20231121(1). pdf
7. Каховська ГЕС – наслідки руйнування ГЕС для екології та сільського господарства » Слово і Діло. Дата публікації: 13 червня 2023.
8. Горнова Вікторія. URL: Забруднення Сейму та Десни відходами цукрового заводу в РФ наразі не фіксують – Суспільне Чернігів. Дата публікації: 30 жовтня 2024.
9. Маньковська Вікторія. URL: Степ під загрозою. Що відбувається в окупованому заповіднику «Асканія-Нова»? Свідомі. Дата публікації: 7 вересня 2024.
10. Шаповал В. В., Біатов А. П., Василюк О. В. Пожежі в біосферному заповіднику «Асканія-Нова» в період російської окупації. Березень 2024. С. 174.
11. Погорілов Станіслав, Балачук Ірина. URL: Путін оновив ядерну доктрину РФ після дозволу Україні на дальні удари | Українська правда. Дата публікації: 19 листопада 2024.
12. Ракета Орешник – відповідальність за ескаляцію в Україні повністю на Росії – Білий дім / NV / за ред. Дмитра Відоменка. Дата публікації: 22 листопада 2024.
13. Орешник – удар рф по Україні ракетою Орешник є готовністю Путіна до ескаляції, пише The Economist / NV / за ред. Юлії Завадської. Дата публікації: 22 листопада 2024.
14. Експорт зернових з України – скільки продукції та яким транспортом експортували під час повномасштабної війни » Слово і Діло. Дата публікації: 18 жовтня 2024.
15. Нейтер Роман, Зоря Сергій, Муляр Олександр. Збитки, втрати та потреби сільського господарства через повномасштабне вторгнення. KSE: Центр досліджень продовольства та землекористування. URL: RDNA3_ukr.pdf. 2024.
16. Орлова Станіслава, Масляєва Ольга. Ринок зерна: проблеми та шляхи їх вирішення. Дніпро, Україна. С. 3.